

„ADVERSARII“ JUNIMII (1867—1880)

DE

L. VOLOVICI

Perspectiva actuală asupra unei mișcări literare se aseamănă foarte rar cu perspectiva contemporanilor ei. Un nume care nu mai spune nimic astăzi nici măcar unui specialist putea fi, la vremea lui, o autoritate cu influență considerabilă asupra opiniei publice, cu adepți fanatici și imitatori. Pe de altă parte, o studiere amănunțită a numelor mai puțin însemnate permite, pe lângă reconstituirea întregii atmosfere culturale și artistice a epocii, dezvăluirea condițiilor în care s-au impus adevăratele personalități și valori ale timpului.

Nu e mai puțin adevărat că un critic sau scriitor consacrat de posteritate întunecă întreaga operă a adversarilor sau detractorilor săi, chiar dacă o latură sau alta a activității lor merita o soartă mai bună.

Perioada apariției și consolidării societății „Junimea“, însemnând în primul rând activitatea de îndrumător estetic și cultural a lui Titu Maiorescu, este una dintre cele mai tipice în acest sens. O perioadă dominată de câteva personalități de prim rang, artistice și culturale, secundate de un număr mereu în creștere de scriitori cu preocupări multiple (printre care și de critică literară), proaspeți profesori universitari, publiciști, conducători de reviste — pe fundalul unei mișcări culturale din ce în ce mai evaluate. Istoriile literare au consemnat această epocă în interpretări diferite, uneori chiar opuse, prelungind pînă în actualitate vechi adversități cu greu stinse.

După o perioadă de negare totală a meritelor „Junimii“ și ale lui Titu Maiorescu, istoriografia literară actuală a înregistrat o binevenită schimbare de atitudine, concretizată în fixarea mult mai aproape de adevăr a locului ocupat de Titu Maiorescu în cuprinsul

An. lingv. ist. lit., T. 19, p. 111—127, Iași, 1968.

culturii și literaturii noastre. Rămîne acum să examinăm preocupările de critică literară ale adversarilor junimismului și ale unor critici sau publiciști neîncadrați distinct într-o grupare literară, din deceniile 7 și 8 ale secolului trecut.

Fără îndoială că, în jurul anului 1860, și după aceea, ne aflăm într-un moment de stagnare a dezvoltării literaturii și criticii, chiar dacă apar mereu scrieri „originale” și o sumedenie de reviste mai mult sau mai puțin „literare”. Atitudinea critică față de operele literare autohtone era, dacă nu absentă, în orice caz sporadică și necaracteristică. Maiorescu, în *Observări polemice* (1869), realizează, ca unele îngroșări, atmosfera laudativă, lipsită de discernămint critic, care domnea în majoritatea publicațiilor românești: „În sfera literaturii procedarea este tocmai contrară [celei din politică n.n.]. Aici toți autorii par a fi, dacă nu amici, cel puțin camarazi, în înțeles de camaraderie. Unii caută a întrece pe ceilalți în atribute lingușitoare, și în literatura română nu se află decît poeți și prozaști admirabili, în genere capete de geniu”¹. El ignora voit, ca și mai tîrziu, articolele lui B. P. Hasdeu, precum și alte manifestări critice, e drept rare, pentru a sublinia, desigur, meritele acțiunilor sale în literatură și lingvistică, dar, în esență, caracterizarea sa este exactă.

Nu e exagerat să presupunem că marile disensiuni politice din Moldova și Muntenia, instabilitatea guvernelor, dezvoltarea monstruoasă a politicianismului au întîrziat constituirea unor orientări literare limpezi, cu animatori devotați și publicații specializate. Kogălniceanu, Heliade, în ultimă perioadă, Boliac, C. A. Rosetti, Hasdeu chiar, sînt antrenați într-o febrilă și acerbă activitate politică. Ardenii, pe de altă parte, se aflau de mult timp într-o luptă deosebit de grea pentru păstrarea ființei naționale și orice încercare de apreciere critică a realizărilor proprii li se pare un sacrilegiu². Nici o revistă literară nu se impune, nici o personalitate nu grupează în jurul ei măcar o parte din scriitorii însemnați ai vremii.

Era, deci, de așteptat ca apariția „Convorbirilor literare”, cu afișate preocupări exclusiv artistice, nu lipsite, totuși, chiar de la început, de o tentă politică inevitabilă, să contrasteze puternic cu întreaga atmosferă culturală a epocii.

Reacția printre contemporani, a fost, în primii ani, de o violență adversitate, rar întîlnită în istoria mișcărilor literare de la noi și a determinat polemici și atacuri inverșunate. A urmat, se știe, o efervescență literară neobișnuită, la cele mai variate altitudini teoretice și spirituale, o mișcare în rîndul opiniei publice, trezită și de ineditul și aspectul spectaculos și atractiv al polemicilor.

¹ Titu Maiorescu, *Critice*, București, 1874, p. 276.

² V. Ion Breazu, *Pătrunderea ideilor junimiste în Transilvania*, în *Literatura Transilvaniei*, 1944, p. 154—158.

Adversarii literari ai „Junimii“, din prima perioadă, nu se constituie în grupări distincte în ceea ce privește principiile estetice și critice. De multe ori, surprindem concepții asemănătoare de o parte și de alta și trebuie să căutăm alte cauze ale adversității: reacție împotriva criticii directe, interese politice, resentimente personale. Însă, o primă ripostă în care se poate recunoaște o concepție ideologică și estetică net opusă, dar rămasă izolată, a fost cea a lui Cezar Boliac. Înflăcăratul militant pașoptist, cel care văzuse, romantic, în poezie un mijloc de reformare socială, distinge în încercarea lui Maiorescu de a introduce factori exclusiv estetici în judecata operei de artă, dorința, cu ascunse intenții politice, de a transforma poezia într-o „artă cu care să petreacă boierii“ și „a se restringe în acel cerc de idei care ar face să petreacă paraziții, să ofteze duducele amorezate, să cletine capul cu melancolie matroanele, și să adoarmă o societate întreagă, îmbătută de parfumul narcotic și fad răspîndit din atîta «frunză verde»³. E evident că vehemența pamfletară a redactorului „Trompetei Carpaților“ exagerează pînă la denaturare concepția maioreșciană asupra poeziei, în nici un caz opusă specificului popular și național. Viziunea mesianică a lui Boliac despre menirea poeziei nu diferă prea mult de cea formulată în urmă cu două decenii: „Misiunea poeziei este de a întări sufletele prin pictura patimelor, mizeriilor și măririlor umanității, de a înălța adevărul, dreptatea; de a nobila libertatea; de a se coborî în anima poporului, a căuta durerile lui, lacrimele lui; a fulgera pre apăsătorii lui cu fulgerul muzei, de a-i da curaj și energie, de a cere progresul, de a lupta spre a împinge neamul omenesc către ursite mai fericite; de a răzbuna o patrie cînd ea geme în prada apăsătorilor; este un puternic ajutor al moralei și al civilizațiunii, un inamic teribil al barbariei, al arbitrarului“⁴. Avînd „inspirațiunea infinită“ și „vocațiunea divină“, spiritul poetic are drept teren de manifestare „trei lucruri diverse: umanitatea, natura și Dumnezeu“. Critica literară, acceptată cu antipatie, nu trebuie să cerceteze decît în ce măsură poetul se exprimă „bine“, adică „din punct de vedere al regulilor așezate de pedanți sau din punct de vedere al îmbrățișării ce află în public“⁵.

Situată pe poziții ideologice avansate, concepția lui Boliac nu depășea stadiul elanurilor generoase și al viziunilor utopice. Utilă dezvoltării literaturii era acum numai limpezimea rațiunii critice maioreșciene.

Starea literaturii din Ardeal era evident inferioară celorlalte provincii românești. Grelele condiții pe plan național și politic, la care s-au adăugat efectele tot mai dăunătoare ale exagerărilor latiniste

³ Cezar Boliac, [*Misiunea poeziei*], în „Trompeta Carpaților“, 11 aprilie 1867, reprodus în *Opere*, II, București, 1956, p. 60.

⁴ Cezar Boliac, *art. cit.*, p. 63.

⁵ *Ibidem*, p. 62.

au împiedicat înfiriparea unei mișcări literare sănătoase și a unui spirit critic viguros și eficace⁶.

La 1867, Justin Popfiiu, poet ridicol, cu veleități de îndrumător literar, una din primele „victime” din Ardeal ale lui Titu Maiorescu, făcea bilanțuri delirante privind literatura națională, conchizînd extaziat: „Odinioară eram noi învățăceii altora; acum mai pot învăța și alții ceva de la noi” și deplîngea lipsa unui pantheon pentru „atleții adormiți ai literaturii noastre, unde să strălucească și „icoanele atleților care sunt în viață și lucră încă...”⁷.

Revista „Familia”, unde a apărut și acest discurs, cea mai însemnată și mai îngrijită revistă din Ardeal, chiar dacă și-a legat numele de debutul lui Eminescu, a fost departe de a constitui un focar de promovare a literaturii originale de valoare, iar în privința atitudinii critice era, cum o numește Ion Breazu, „un adevărat sat fără ciini”⁸. Beletristica apărută aici, în genere sentimental-melodramatică, este cu totul minoră, iar critica, cel puțin în primii ani, inexistentă. Despre un Al. Candiano, de pildă, autorul volumului de versuri *Cînd n-aveam ce face*, aflăm dintr-o recenzie că „poate ocupa locul între cei mai distinși poeți lirici ai noștri”, caracterizare valabilă pentru oricare alcătuitor de versuri.

Iosif Vulcan, devotatul conducător și animator al revistei, n-a fost, în ciuda strădaniilor sale, un critic sau istoric literar, ci un propagator cultural, înflăcărat adept al unei culturi naționale, rămas însă la faza îndemnurilor prea generale. El prezenta în „Familia”, număr de număr, cîte un portret al unei personalități culturale sau politice din istoria românilor, toate adunate apoi în volumul *Panteonul român. Portretele și biografiile celebrităților române*, Pesta, 1869. Paginile închinatelor scriitorilor dovedesc fireasca sa înclinare pentru o literatură națională, al cărei „ton fundamental” este dat de „tezaurul ei cel mai prețios — poezia populară” (p. 48). Teoretic, Vulcan a înțeles bine relația dintre literatura națională și influențele străine: „Nu negăm incurgerea binefăcătoare și prin urmare necesară a popoarelor mai înaintate în cultură asupra literaturii naționale, dar straplantarea opurilor străine trebuie să fie cu conștiință și nu o imitațiune orbecătoare, traducerile din clasicii străini să fie corespunzătoare stadiului în care se afla literatura națională, răsaturile străine să ni înăbușească grădina națională, dar să nu ni înăbușească planțele plăpînde și încă fragede” (p. 48).

Un adevărat elogiu în ton pașoptist este adus poeziei populare, „oglinda cea mai fidelă în care se reflectă caracterul orșicărui popor...”

⁶ D. Popovici, *La littérature roumaine de Transylvanie au dix-neuvième siècle*, București, 1938, p. 44; Ion Breazu, *op. cit.*, p. 154.

⁷ Justin Popfiiu, *Poesia și prosa*, tom. I, Oradea Mare, 1870, p. 149.

⁸ Ion Breazu, *op. cit.*, p. 158 (notă).

⁹ „Familia”, anul III, 3 februarie 1867, p. 45.

care „ne descopere toate însușirile, aplicațiunile, datinile și în fine toate calitățile poporului”¹⁰. Numeroasele citate din poezia populară sînt culese din colecția lui Alecsandri, elogiata mereu mai ales pentru valorificarea folclorului.

Din 1875, Iosif Vulcan începe în „Familia”, bilanțurile sale privind realizările anuale în literatură și publicistică, revelatoare pentru nereceptarea literaturii contemporanilor săi. În 1876, cînd Eminescu era prezent cu poezii de deplină maturitate, Iosif Vulcan găsește că „Literatura română se află în stagnațiune deplorabilă” și că „principala lucrare poetică apărută” este „*La gura sobei*, „poem în trei cînturi de eminentele nostru poet D-I Petrino”.¹¹

„Federațiunea”, ziar politic cu rubrică culturală aproape permanentă, se mulțumește adesea cu reproducerea de articole, nuvele, poezii din revistele bucureștene, uneori și din „Convorbiri literare”, și e memorabil pentru colaborarea lui Aron Densusianu.

Primele articole critice ale lui Maiorescu au găsit, deci, în Ardeal o atmosferă de patriotică emulație culturală, lipsită însă de scriitori de valoare și de o critică pregătită să-i aprecieze. Critica limbii din presa transilvană, a școlii barnuțiene, a poeziei patriotice — adevărată impietate! — și, mai ales, a poeziei lui Andrei Mureșanu, idolul literar al Ardealului, trezește indignarea unanimă și ia forme violente în răspunsurile lui George Bariț („Transilvania”, 1868), Iosif Vulcan („Familia”, 1868), I. M. Moldovanu și Petru Brănu („Federațiunea”, 1869) și, în sfîrșit, în polemica literară de lungă durată cu Aron Densusianu. Acuzația de cosmopolit și dușman al naționalității adusă lui Maiorescu nu întîrzie, lansată mai întîi de G. Bariț, într-un discurs din 1869, e îmbrățișată de îndată și de toți adversarii și este urmată de o campanie susținută de atacuri la adresa persoanei și a grupării sale, de un interes infim, însă, pentru istoria criticii. Atacurile, în forme variate, se însoțesc cu muștrări „fraterne” unui ardelean „renegat”, ca în această adresare apărută în „Federațiunea”, numărul 73, din 1871, *Micul fiu al Marelui Tată*, semnată Cato Censor: „Mare dorere faci d-ta, d-le Maiorescu, românilor, cînd d-ta, ca om de litere, veni a lovi institutele de cultură națională, făcîndu-te vil instrument necuratelor elemente, de cari abundă camera actuală a României libere (...) De-ar ști repausatul părinte al d-tale, cum și în ce mod i urmezi nu s-ar pote odihni în mormîntul său”.

Treptat însă, se poate observa o sensibilă schimbare în opinia publică, o crescîndă undă de simpatie și de adeziune la noua orientare critică, vizibilă mai ales în privirea mai lucidă, mai temperată asupra scrierilor contemporanilor, în preluarea directă sau voalată a unor teze maioresciene. „Familia”, datorită lui Iosif Vulcan, va în-

¹⁰ Iosif Vulcan, *Poporul român în poezia sa*, în „Federațiunea”, 1869, nr. 101, p. 404.

¹¹ „Familia”, XII, 1876, p. 613.

toarce tot mai hotărît privirile înspre revista ieșeană, iar cînd, după 1880, directorul ei va deveni simpatizant declarat al lui Maiorescu și al cenaclului junimist, faptul nu va mai surprinde pe nimeni. Fără îndoială că la schimbarea tot mai perceptibilă a contribuit și activitatea de larg ecou în Ardeal a celor doi iluștri studenți din Viena: Mihai Eminescu și Ioan Slavici.

Pe terenul criticii literare, însă, un om a rămas constant și definitiv în opoziție: Aron Densusianu. Ne aflăm din nou în fața unui adversar serios, cult, care merită o privire mai atentă.

Într-o perioadă de dilentatisme sau de inconstanță într-o activitate, Aron Densusianu reprezenta un tip aparte de cărturar, ambiționat să se consacre exclusiv îndeletnicirilor intelectuale. Autor, lipsit de talent, de epopei, drame, poezii, Densusianu s-a dedicat, nu fără mîhnită resemnare, criticii literare docte, profesionale (era un bun cunosător al literaturii clasice), colorată de un patriotism mărginit și viciată de o deficiență capitală: lipsa de gust. Viitorul profesor de la universitățile din Iași și București își începuse în 1868, în „Federațiunea”, seria articolelor sale critice, cînd a fost surprins de primele studii maioreștiene, angajîndu-l într-o luptă care nu va înceta ani de-a rîndul și din care va ieși categoric înfrînt. În 1868, concepția sa despre critică nu depășește, ca și mai tîrziu, deși hrănită cu studii străine, faza începuturilor. Critica „trebuie să vină a alege cele bune din cele rele, a recomanda pre unele și a condamna pre altele, a îndrepta ideile rătăcite și a poli cele scalciate (...). Ea trebuie să încurajeze geniul cu recunoștința sa, să-l ajute cu consiliile și rațiunile sale, și din contra să abată, să îndeparte pre cei care vede că nu au vocațiune, pre carpaci, pe meșteri-strică”¹².

Principalele studii critice, pe care și le-a adunat mai tîrziu în *Cercetări literare*, Iași, 1887, permit o părere mai precisă asupra activității și importanței sale. O „prefață” reia problema criticii de la constatarea — devenită loc comun — că nu avem o critică literară serioasă. Se practică o critică „de impresiune”, scrie A. Densusianu, înțelegînd prin asta că cercetătorul se lasă „impresionat” de numele autorului, de legăturile sale. Datoria criticului este „a-l lăuda cu judecată și fără înjosire, a desaproba cu motive și fără vătămare, în espuneri luminoase” — vorbe frumoase de care el, primul, n-a ținut seama. Ușor iritabil și renunțînd repede la obiectivitatea promisă, Aron Densusianu a respectat prea puțin principiile enunțate.

Polemica cu Maiorescu vădește un critic familiarizat cu esteticienii germani, dar lipsit de aptitudini speculative. Expunerea este fără stil, cu o sfătoșenie familiară și pedantă sau degenerată în comentarii triviale și injurii. Acuzația de plagiat, cu care încerca să-l discrediteze pe Maiorescu, este, cum s-a demonstrat, neîntemeiată.

¹² *Starca criticii literare la români*, în „Federațiunea”, 1868, nr. 58, p. 226.

Mai mult prin studii concrete, decît prin polemică directă, A. Densusianu a opus lui Maiorescu un alt tip de critică, mai puțin necesar atunci, și cu puține efecte asupra dezvoltării criticii la noi, dar, oricum, demnă de a fi menționată. „Critica — va considera el — numai atunci va merita acest nume și numai atunci va exercita influență binefăcătoare, cînd ea analizează opere de valoare, lămurind și punînd în evidență, în mod științific și estetic, diversele lor calități...” (p. 82). În adevăr, aceasta a fost preocuparea de căpetenie, concretizată în cîteva ample studii închinată unor poeți reprezentativi: I. Budai-Deleanu, Andrei Mureșanu, Gr. Alexandrescu, D. Bolintineanu, Vasile Alecsandri. Ceea ce urmărește Aron Densusianu în creația fiecărui poet sînt pe de o parte „ideile noi”, „simțemintele adevărate”, iar pe de alta, „limba și expresiunea” și mai ales „tehnică”, ea fiind o „cestiune de viață și moartea poeziei”. Ideile sînt acelea care „pun în mișcare popoare, țări, împărății, iar „unii bărbați, dintr-un impuls misterios” luptă pentru realizarea acestor idei. Așa a fost Dimitrie Bolintineanu, de pildă, dar mai presus de toți, Andrei Mureșanu. El atrage atenția în mod deosebit asupra caracterului militant și național al poeziei, de aceea entuziasmul pentru opera lui Andrei Mureșanu și îndeosebi pentru *Deșteaptă-te, române!* este fără margini: „se pare că la creația acestui cîntec, serafimii i-au dat poezului condeiul din aripa lor de foc” (p. 131).

În ciuda analizelor foarte amănunțite și a diverselor încercări de periodizare a creației unui poet, dogmatismul estetic l-a împiedicat să sesizeze specificul fiecăruia. Poeziile lui Gr. Alexandrescu sînt apreciate pentru „puterea lor internă” și respinse pentru „neîngrijirea ritmului și adeseori a limbei” (p. 30). Talentul sau geniul poezului ar consta în numărul personificărilor și al imaginilor, în caracterul lor pictural. „Imaginile” exemplificate, unele „demne de Shakespeare”, adică „teribil-sublime”, pentru că „inspică părul în cap” sau „răcește măduva în oase” (p. 36) (formulări concludente pentru limbajul criticului), dovedesc și un gust artistic foarte incert. Tehnica analizelor este, mai peste tot, extrem de rudimentară, ca în cazul amintitei poezii a lui Andrei Mureșanu: „Poetul în strofa I-a strigă românilor să se deștepte”, „În a doua voiește să-i înflacăre...”, „În a treia arată...”, „În a patra strofă poetul își închipuește...” ș.a.m.d. (p. 130).

Cu nostalgia încercărilor sale de epopee nereușite, Aron Densusianu va cere insistent poezilor o epopee națională care ar valorifica miturile și divinitățile folclorului, datinile, credințele și cîntecele populare, faptele de vitejie din istoria patriei. Pledoaria pentru epopee era anacronică, scoasă din aplicarea scolastică a evoluției altor literaturi, dar rămîne pozitiv interesul pentru întreaga varietate și bogăție a creației populare românești.

Aron Densusianu s-a compromis în ochii contemporanilor și ai posterității prin încercarea de diminuare, pînă la negare totală, a

operei lui Alecsandri și prin atacurile grosolane împotriva lui Eminescu. După analize parțiale (*Dumbrava Roșie, Fântâna Blanduziei*), făcute într-un spirit meschin, cu căutarea fastidioasă a inconsecvențelor, anacronismelor, greșelilor de „tehnică”, opera lui Alecsandri este contestată aproape integral în finalul întinsului studiu despre Bolintineanu, într-o paralelă dintre cei doi poeți: Poetul are „o limbă necorectă, mai amestecată, și anume amestecată nu numai cu o droaie de cuvinte, deși înțelese de toți românii, dar colțuroase, necioplite” (p. 348), „nu are nici o direcțiune, nici o culoare, el nu este nici trist, nici voios, nu vezi nici lirica naltă serioasă, nici cîntecul ușor, rîzător, mișcător, nu vezi nici meditațiunea”, ci o „amestecătură nepronunțată, îngăimată, fără culoare lămurită”, „este dominat de îndemnul imitațiunei” (p. 340), nu are decît „o cantitate oarecare de putere reproductivă și forma în care îmbracă lucrurile ce le reproduce, fără ca să le poată insufla un anume spirit de viață”, are o „fantasie pasivă” (p. 351), lirica sa e „rece și vagă”, dramaturgia „incoloră și lîngedă”, el „esecută piese după alții, nu compune, nu crează”, „lucră numai cu mintea, dar mintea nu-l ajută nici ca creatoare, nici ca organizatoare” (p. 352). Desigur, Densusianu nu a putut uita nici atacurile lui Alecsandri împotriva latiniștilor ardeleni, nici simpatia față de cenaclul junimist.

Scrisorile literare, începute în 1874, cuprind și comentariile despre poezia lui Eminescu. De data aceasta, abandonînd tonul profesoral, Densusianu trece la zeflemeaua vulgară, războindu-se cu un „stricăversuri” ca Eminescu, la un nivel intelectual care exclude orice apreciere critică. Atacul va fi reluat, pe un alt ton, dar nu mai puțin obtuz, în *Istoria limbii și literaturii române* (1885).

Aron Densusianu a fost la noi unul dintre primii critici literari de profesie, slujindu-și îndeletnicirea cu perseverență și convingere, iar activitatea lui a fost utilă atîta timp cît s-a consacrat studiului unor poeți însemnați și mitologiei populare. Atunci cînd se prinse într-o campanie de defăimare a unor valori ca Vasile Alecsandri și, mai cu seamă, Eminescu, Densusianu deveni o figură anacronică, un „strigol”, cum l-a numit Lovinescu, și merită într-adevăr execuția severă a lui Maiorescu.

Bucureștii deceniilor al 7-lea și al 8-lea, proaspăta capitală a României, nu se bucura și de un prestigiu cultural și literar consolidat, ca al Iașului. Revistele literare mai serioase se încheagă cu greu, abia după 1870, fără a constitui, decît pentru perioade scurte, centre de greutate ale mișcării literare.

La 15 februarie 1872 apare revista bilunară „Transacțiuni literare și științifice”, scoasă de D. Aug. Laurian și St. C. Michăilescu, interesantă pentru contribuția celui de al doilea mai ales la conturarea

unei filozofii materialiste. D. Aug. Laurian evocă aici figura lui Anton Pann și alcătuiește lista cărților tipărite de cel care „va ocupa un loc meritos în istoria literară a timpului său”¹³. Același vestea călduros, dar convențional, apariția volumului de versuri *Prima-verba* al lui Macedonski și răspundea iritat, la *Corespondenția*, criticilor lui Virgolici din „Convorbiri literare”, recunoscând totuși neajunsurile ortografiei etimologice folosite în revistă. La rubrica de *critică*, găsim o recenzie a lui N. F. Badescu la romanul *Fulga* al lui Gr. H. Grădăscu. Schema recenziei e anunțată de la început și urmărită punct cu punct: „Mai întâi cată să facem cunoștință cu eroii romanului, cu faptele lor, apoi vom judeca fondul, adică ideile coprinse într-însul, și în fine să vedem dacă forma corespunde fondului”¹⁴.

„Transacțiunile...” se contopesc cu „Revista contemporană”, apărută la 1 martie 1873, cu un număr mare de colaboratori, condusă efectiv de Petre Grădișteanu.

E curios, dar faimoasa bătălie dintre „Convorbiri literare” și „Revista contemporană”, revista așa-zisei „școale de la București”, ne apare astăzi aproape lipsită de însemnătate pentru evoluția criticii literare, importantă mai mult pentru trezirea interesului unui public mult mai larg față de probleme literare decît prin conținutul propriu-zis al polemicilor. Nu a fost o luptă de principii, cu idei distincte, ci reacții inevitabil subiective la atacurile precise ale lui Maiorescu, însoțite, firește, de contraatacarea vindicativă a întregii grupări adverse și a membrilor ei în parte. Este semnificativ faptul că riposta celor mai mulți „adversari” nu apare decît atunci cînd au fost vizați direct, prin *Beția de cuvinte*, unii dintre ei fiind, pînă la apariția studiului, chiar simpatizanți ai „noii direcții”.

Orice încercare de a desprinde din articolele polemice apărute în „Revista contemporană” o concepție mai clară despre literatură sau o judecată critică obiectivă este zadarnică. P. Grădișteanu nu poate depăși în răspunsul său definiția „etimologică” a criticii („arta de a judeca”), trecînd apoi la apărarea disperată și strîngace a colaboratorilor săi, deveniți „pacienți” în studiul de „patologie literară” al lui Maiorescu. Iritat la culme, Grădișteanu rezumă astfel principiile „noii direcții”: „Numai literatura și filosofia germană sunt ce sunt; în școală chiar să înlocuim pe autorii latini cu autori germani; limba să nu se mai poată înavuți cu nici un neologism împrumutat de la limba mămă; se contestă chiar că limba latina să fie limba noastră mămă (...). Pe tărîmul economic și social pedeapsă de moarte

¹³ *Un cîntăreț uitat*, în „Transacțiuni litterarie și științifice”, anul I, nr. 2, 1 martie 1872, p. 41—44.

¹⁴ *Rev. cit.*, nr. 13, 30 noiembrie 1872, p. 296.

și cosmopolitismul! Iacă în rezumat direcția nouă!"¹⁵. Mistificarea și injuria excludeau posibilitatea polemicii pe terenul ideilor literare. Într-un limbaj asemănător răspund V. A. Ureche și Pantazi Ghica, ultimul apelînd la coloanele ziarului politic „Românul”.

Alături de Maiorescu, Mihai Eminescu a fost ținta celor mai dușmănoase atacuri și a unor „interpretări” care ne par astăzi inimaginabile¹⁶. Ironiile și sfaturile condescendente sînt nelipsite. Pentru Grădișteanu, „asemenea ineptii” (e vorba de *Egipetul*) „nu sînt tolerate nici unui școlar de clasa a treia gimnazială...”, ele fiind „scrînteală” și „elucubrațiuni”. Cu aparențele unei analize obiective, studiul lui Gr. Gellianu, conceput ca o polemică permanentă cu caracterizarea maioresciană a poetului, nu depășește nivelul celorlalte comentarii. Ca să ajungi la cele „cîteva floricele ale d-lui Eminescu”, scrie el, trebuie să străbați „un nămol de greșele de versificare, de rime imposibile, de imagini inexacte, de cuvinte fără sens, pe cari le repudiază sentimentul artei fie modernă, fie antică”. Analiza denotă un spirit meschin, agravat și de pornirea ostilă, opac la orice fantezie poetică. Suficiența unei concluzii ca aceasta: „Cu puțină stăruință și cu consilii ceva mai severe s-ar fi putut îndrepta”¹⁷ — ne apare acum grotescă. Ostilitățile au conținut pentru un scurt armistițiu datorat intervenției împăciuitoare a lui Alecsandri, care „ne cerea — scrie P. Grădișteanu la reluarea polemicii — să încetăm lupta și să ne dăm mai bine mîna deoarece urmăream cu toții același scop: răs-pîndirea luminilor în țară”¹⁸.

Cîțiva dintre colaboratorii „Revistei contimporane” se rețin datorită unei activități critice mai susținute.

Bonifaciu Florescu, cu studii de lungă durată în Franța, autor al unui curs de istoria literaturii franceze, a fost și el antijunimist, colaborator la „Revista contimporană” și mai tirziu la „Literatorul”. Spirit deajuns de subtil, cu plăcerea teoretizărilor, hrănite exclusiv de moralistiții francezi (Vauvenargues, La Bruyère), B. Florescu scrie *Despre gust*. El este de părere, ca și Aron Densusianu, că „la noi nu există încă critică literară în adevăratul înțeles al cuvîntului”, cauza fiind lipsa gustului artistic. Alecsandri, Heliade, Alexandrescu, Bolintineanu n-ar fi decît niște „luminoase excepțiuni”. Este adept al tradiției mai mult pentru a insinua inoportunitatea direcției maioresciene: „Nu se comandă spiritului nici gustului, și nu rupînd cu trecutul se prepară viitorul (...). Întreprinderea de a da unei națiuni,

¹⁵ „Convorbiri literare” și „Revista contimporană”, în „Revista contimporană”, nr. 4, 1 iunie 1873, p. 399.

¹⁶ V. Rodica Florea, *Eminescu și opiniile critice ale vremii sale*, în „Revista de istorie și teorie literară”, tom. 13, 1964, nr. 2, p. 251—275.

¹⁷ Gr. Gellianu, *Poesiile d-lui Eminescu*, în „Revista contimporană”, nr. 3, 1 martie 1877, p. 268—288.

¹⁸ P. Grădișteanu, *Cîteva cuvinte la adresa „Convorbirilor literare”*, rev. cit., nr. 5, 1874, p. 515.

fie în litere, fie în politică, fie în orice o nouă direcțiune, de a o face să intre într-o cale nouă, este totdeauna zadarnică și chiar absurdă”. Notăm că Bonifaciu Florescu îmbină aprecierea după gust cu un început de criteriu istoric, de asemenea cu aluzii critice la estetica lui Maiorescu: „...unui autor ca să-i gustăm operele sale nu trebuie nici o dată să comparăm cu frumosul absolut, ci să vedem timpul, circumstanțele în care a trăit, să-l despicăm, să-l analizăm și să vedem ce bine a făcut în cariera sa”. Critica ar fi, după Bonifaciu Florescu, „puterea de a discerne frumosul, nefrumosul”, iar gustul „facultatea care ne servă în această operațiune”¹⁹.

La „Transacțiuni...” și „Revista contimporană” a colaborat și Anghel Demetrescu cu o activitate mai susținută după 1880. Îl înregistrăm și în această perioadă pentru popularizarea entuziastă a lui Taine, ca și pentru studiul serios despre poetul Al. Sihleanu²⁰.

Din grupul de la „Revista contimporană” trebuie detașată activitatea lui St. C. Michăilescu. Ea reprezintă opoziția cea mai serioasă și mai competentă față de concepțiile filozofice ale principalilor junimiști și o atitudine progresistă în probleme de cultură artistică. Comentariile lui, spirituale și ironice, semnate Stemil, completează pe un alt ton și cu alte mijloace, studiile de filozofie și logică. El este, alături de Odobescu, împotriva plagiatului, observă critic existența spiritului de grup, de „gașcă”, în mișcarea literară, cu aluzii ironice la exclusivismul junimist, dar fără ostilitatea și patima colegilor săi de redacție. Concepțiile înaintate din filozofie l-au dus în mod firesc la o atitudine democratică și progresistă în problemele culturii. El este autorul unui apel patetic pentru tipărirea, valorificarea și răspândirea literaturii naționale, cu accente care anunță manifestele culturale ale lui Nicolae Iorga; „E timpul ca noi românii care începem a simți binefacerile mîntuitorului principiu al învățămîntului obligatoriu, să începem a cunoaște în același timp pe aceia care au tras întia brazdă în cîmpul cugetării române și ne-au format această frumoasă limbă, cel mai neperitor titlu de glorie ce am moștenit, cum zice un istoric, de la strămoșii noștri romani. (...) ..eu voi să reclam numai dreptul sacru ce au luminătorii noștri de a figura în toate căminurile, în toate bibliotecile noastre, de la cea mai avută pînă la cea mai modestă masă, pe care se află cîteva cărți. Să facem odată loc și autorilor naționali în casele, în mintea și inima noastră”. St. C. Michăilescu alcătuiește un adevărat program general cu principii și propuneri practice pentru reeditarea selectivă a scriitorilor români din trecut. Nu e vorba de reluarea campaniei editoriale a lui Heliade, ci o valorificare critică, pe etape, după un criteriu care, desigur, putea fi încuviințat și de Maiorescu: „Cînd zic însă literatură națio-

¹⁹ B. Florescu, *Despre gust*, în rev. cit., nr. 1, 1876, p. 48—51.

²⁰ Anghel Demetrescu, *Domnul Taine*, în rev. cit., nr. 2, 1876; Al. Z. Sihleanu, în rev. cit., nr. 6, 1876.

nală, nu înțeleg totul ce s-a tipărit în românește (...) Nu contăm, trebuie s-o mărturisesc, printre aceia care judecă despre valoarea literară a scrierilor prin ochii naționalității sau a patriotismului. E frumos numai ceea ce e adevărat”²¹.

La Șt. Michăilescu întâlnim, deși sporadice, și interesante preocupări pentru estetică și filozofia artei. Artă este o fuziune dintre realitatea obiectivă și subiectivitatea ideilor și sentimentelor artistului: „Adevăratul artist va pune în orice o viață, un sentiment, va pune o parte de la sine, din sufletul său chiar, și această atomă sufletească se va amesteca așa de bine cu realitatea reprezentării sale, încît nu vei putea descoperi pe unde s-a făcut fuziunea”. Evoluția artei („după psihicul fiecărei epoci”) este explicată prin evoluția atitudinii față de om. Sculptura antică a însemnat „zeificarea” omului, creștinismul, cu urmările lui asupra dezvoltării spirituale, va aduce în artă pe Dumnezeu, oamenii devenind „ființe eterate”. În sfârșit, epoca modernă înseamnă domnia realității, „dascălul nostru etern”, adică, în artă, realismul: „Noi vom fi realiști în pictură, precum suntem în filozofie și în toată cultura, în genere”²².

Șt. C. Michăilescu putea fi întâlnit la unele ședințe ale Junimii, la fel V. A. Ureche și Hasdeu, ceea ce ar putea însemna simpatia celui dintîi pentru orientarea culturală a adversarilor săi în filozofie și inconsecvența sau lipsa unei adversități principiale la cei din urmă.

La 1 iulie 1876, „Revista contimporană” se contopește cu „Revista literară și științifică”, iar în colectivul redacțional apar, printre alții, Gh. Cretzianu, Aron Densusianu, Anghel Demetrescu, D. Gusti, M. Koğălniceanu, D. A. Sturdza, V. A. Ureche, nume care au sporit autoritatea revistei în mișcarea literară din București, dar nu și calitatea ei.

La campania antijunimistă s-a raliat cu toată autoritatea și variatele sale mijloace și B. P. Hasdeu. Și totuși, Hasdeu n-a opus „noi direcții” o altă mai „sănătoasă”, cum anunța, în domeniul criticii literare. Copleșit de o vastă activitate publicistică și politică, de slujirea pasionată și talentată a mai multor discipline, el supune Junimea și „Convorbiri literare” unor atacuri variate și răsunătoare, dar niciodată o orientare literară limpede expusă și delimitată principial²³. Pe conducătorul Junimii, care i-a fost adversar personal și politic, l-a prețuit totuși (prețuire reciprocă, de altfel, dar... fără efect) și numai exageratul său spirit de grup explică unele epitețe defăimătoare alăturate numelui lui Maiorescu. Același spirit justi-

²¹ Șt. C. Michăilescu, *Dați-ne biblioteci cu cărți românești*, în rev. cit., nr. 7, 1875, p. 6—19.

²² Stemil, *Condee inspirate de penelul d-lui Grigorescu*, în rev. cit., nr. 2, 1876, p. 170—185.

²³ Pentru activitatea lui Hasdeu, vezi G. Drăgoi, *Preocupări de critică literară la B. P. Hasdeu*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, tomul XVIII, 1967, p. 85—113.

fică, într-o măsură, diminuarea sau neacceptarea liricii lui Eminescu. În „Traian” sau „Columna lui Traian”, a urmărit tenace „Convorbirile literare”, la rubricile de *Bibliografie* și *Varietăți*, rîzînd, uneori fără motiv, de calitatea literaturii lui I. Negruzzi, Bodnărescu (dar și Eminescu!), de traduceri ale lui Vasile Pogor din Hugo. A jubilat mefistofelic la reușita farselor făcute revistei junimiste, a fulgerat în discursuri zgomotoase „școala cosmopolită de la Iași”, dar nicăieri n-a dus o polemică propriu-zis literară, pentru că, în tendința ei esențială, orientarea practică a lui Hasdeu în cultură nu se deosebea de „direcția” lui Maiorescu.

Din aceeași familie spirituală cu Hasdeu, dar mai puțin reușit, fără inteligența scormonitoare și imaginativă a acestuia, a fost și V. A. Ureche. Deși e considerat un vajnic antijunimist, Ureche e prea puțin interesant sub acest aspect. Că adversitatea sa a fost mai mult personală o dovedește și poziția față de junimism pînă la izbucnirea polemicii directe. Într-un *Discurs asupra mișcării literare în țările române în 1867*²⁴ își exprima adevărată ură față de „Convorbirile literare” și de primele studii ale lui Maiorescu. După doi ani, într-o „alocuțiune” saluta „cu bucurie” noua tendință critică a revistei ieșene, care „nu pentru puțin va fi la triumful acestei salutării reacțiuni (...) prin importanta lucrare a d-lui T. L. Maiorescu despre poezia română”²⁵. Cînd a simțit direct ascuțimea ironiilor lui Maiorescu, V. A. Ureche, pătimaș și iritabil, a reacționat precipitat printr-un răspuns bogat în violențe de limbaj, cu argumentare stufoasă și incoerentă²⁶.

După ce trecerea anilor a domolit spiritele și evoluția literaturii începea să arate de partea cui era dreptatea, V. A. Ureche revine autocritic asupra vechii polemici. Articolul *Văcărescu*, ridiculizat la apariție pentru comparația cu Goethe, retipărit în ediția *Operele complete* (1883) este adnotat astfel: „Mare foc mî-a aprins pre cap acest articol, de la T. L. Maiorescu. D-sa m-a acuzat, că prin acest articol cutezam — orbit de falșul sentiment al patriotismului — să pun pre Văcărescu mai sus de Goethe. Astăzi după atîția ani la mijloc trecuți, recitînd cu sînge rece și articolul meu și critica d-lui Maiorescu, găsesc că bine a făcut d-l Maiorescu d-a opri în calea exagerărilor patriotice pe junii scriitori, dar nu mai puțin nu aflu în articolul meu despre Văcărescu, un păcat atît de mare ca acela de care eram acuzat”²⁷.

Mai importante la V. A. Ureche sînt unele idei estetice și de teorie literară. Nu este vorba de o concepție originală dar, folosînd alte izvoare decît Maiorescu (Victor Cousin, esteticieni spanioli), el

²⁴ V. A. Ureche, *Discurs asupra mișcării literare în țările române în 1867*, în „Atheneul român”, I, 1867, nr. 12—14.

²⁵ *Idem*, rev. cit., II, ianuarie-august 1869, p. 99.

²⁶ *Idem*, *Noua direcțiune din Iași*, în „Revista contemporană”, nr. 6—7, 1873.

²⁷ *Idem*, *Opere complete*, seria E, tom. I, ediția II, București, 1883, p. 414.

a popularizat la noi unele chestiuni de estetică, aplicate însă dogmatic la literatura națională.

Scopul literaturii, după V. A. Ureche, este manifestarea frumosului prin mijlocirea imaginației. Scriitorul, pentru a crea opere de valoare, trebuie să observe realitatea și să mediteze asupra ei. Numai observația duce la copierea realității, adică la realism (înțeles ca naturalism), „carele reprezintă pre om așa cum n-ar trebui să fie, așa cum nu este decît prin triste decăderi”. (Realismul, respins de V. A. Ureche este exemplificat cu Balzac, Stendhal, G. Sand). Clasicismul ar însemna „echilibrarea formei” cu „idealul”, iar romantismul „mai mult natură decît ideal”²⁸.

V. A. Ureche are meritul de a fi pus în circulație probleme de estetică și teorie literară, care, în ciuda unor ambiguități de limbaj, au pregătit oarecum terenul pentru receptarea mai largă a teoretizărilor clare și eficiente din primele studii maioreștiene. Desuet și în afara evoluției literare este, în schimb, Ureche atunci cînd cere, la 1865, retoric și sentimental, revenirea la „cîmpia cu pașiște”, „iubirea santă, floarea sufletului și viorelele suave ale dumbravei”²⁹. Chiar dacă nu a înțeles și nu a sprijinit noua etapă a literaturii române din vremea sa, V. A. Ureche rămîne un partizan constant, uneori pasionat, alteori bombastic, al literaturii naționale. A studiat cu interes cronicarii și primii poeți (Văcărescu, Țichindeal, Sion) în studii ample, contribuind, fără îndoială, la constituirea conceptului de literatură națională română.

Alexandru Macedonski, aflat oarecum sub protecția lui V. A. Ureche, a fost și el, de timpuriu, un fervent antijunimist, nemulțumit și de popularitatea crescîndă a mentorului cenaclului ieșean³⁰. Multe din acțiunile sale pe plan literar, inclusiv programul „Literaturului”, vădesc o deschisă sau subînțeleasă polemică cu „noua direcție” din Iași, cu care „direcția” sa „se atinge... prin unele puncte” dar rămîne totuși, „opozită”. Ca și Hasdeu, va persifla poezii minore de la „Convorbiri literare” (Naum, Beldiceanu), pentru „aceiași amestec alandala de limbă și aceleași rime scrîntite”. Dar contribuția lui Macedonski la dezvoltarea mișcării noastre literare este mult mai complexă și aparține altei perioade.

La „Literaturul” s-a ilustrat ca teoretician literar și Pantazi Ghica, rămas în continuare un dușman al junimismului și mai ales al junimiștilor. Preocupările de critică și teorie literară sînt însă la el ceva mai vechi. Încă la 1860, în cuprinsul romanului *Un boem român*, Pantazi Ghica încercase un bilanț asupra literaturii române, dar spiritul

²⁸ V. A. Ureche, *De clasicism, romantism și realism (1865)*, în *Opere complete*, seria B, tom. I, ediția II, 1878, p. 27—47.

²⁹ Idem, *op. cit.*, p. 47.

³⁰ Vezi Adrian Marino, *Viața lui Alexandru Macedonski*, București, 1965, p. 154—172.

său instabil oscilează mereu între constatări de un pesimism extrem („fară fără științi, fără arte, și cu o mică literatură abandonată, lăsată la voia întâmplărei și a nepăsărei...”³¹) și elogiile nemăsurate la adresa unor scriitori români, așezați imediat cel puțin pe aceeași treaptă cu marii clasici francezi. Din rostogolirea epitetelor ditirambice, este de reținut, totuși, distincția netă a celor două etape, atât de opuse, ale activității lui Heliade-Rădulescu.

Cu totul remarcabile sînt considerațiile sale despre roman în scrisoarea către redactorul „Independenței” (1861) care însoțește publicarea romanului *Don Juanii din București*³². Într-o perioadă de mari incertitudini în aprecierea romanului, Pantazi Ghica numește cu precizie pe marii reprezentanți ai romanului social din Franța și Anglia, demni de a fi luați ca model de romancierii noștri. Convins de variatele posibilități pe care le are romanul în oglindirea societății moderne și, de continua impunere a genului în literatura europeană, el pledează pentru o viziune realistă în roman — conceptul de realism va fi de mai multe ori în atenția sa — în sensul reflectării moravurilor și tipurilor autohtone.

În privința criticii, chiar și la 1880, Pantazi Ghica va fi tot de părerea că nu există la noi o critică „serioasă”, care să însemne „a studia o materie, a o analiza după regulile artei, a constata părțile ei cele bune, și acele șovăinde, slabe, defectuoase; a stabili o comparațiune între cugetările filozofice exprimate, a scruta intențiunea și a arăta utilitatea sau răul ce poate produce o operă...”³³. Pentru că nu a putut uita observațiile de stil ale lui Maiorescu, scrie că „singurul scop al criticii trebuie să fie a vindeca răul ce există, fie în știință, fie în literatură, și nu a se rătăci în detalieri de fraseologie ori de alegeți de termeni”, deci criticele lui Maiorescu sînt lipsite „cu desăvîrșire” de „condițiunile unei critici serioase”³⁴.

Polemizînd cu „amicul său” Macedonski, Pantazi Ghica cere „rațiune și logică” în proză și poezie. Imaginile poetice, oricît de sublime, trebuie să aibă o „semnificațiune”. De aici pledoaria pentru realism și elogiul lui Shakespeare, Hugo și, la noi, al lui Alecsandri, care „a căutat adevărul situațiunilor și simțimintelor ce descrie”, atingînd în *Dumbrava Roșie* și *Despot-Vodă* „culmea sublimului”³⁵. Prin realitate nu înțelege numai „aceea ce există ca tipuri, ca simțiminte, ca evenimente, dar și aceea ce ar putea să existe, aceea ce este în natura lucrurilor și să poate explica”³⁶.

³¹ Pantazi Ghica, *Despre literatura jărei*, reprodus în George Ivașcu, *Din istoria teoriei și a criticii literare românești*, București, 1967, p. 553.

³² Vezi George Ivașcu, *op. cit.*, p. 615.

³³ Pantazi Ghica, *Observațiuni asupra criticei*, în „Literatorul”, I, nr. 25, 1880, p. 391.

³⁴ Idem, *Critica și școala realistă*, loc. cit., I, nr. 28, 1880, p. 392.

³⁵ Idem, art. cit., p. 439.

³⁶ Idem, art. cit., p. 436.

În dezacord cu Maiorescu, Pantazi Ghica înțelege la 1880 prin critică „un studiu, o analiză, o dare de seamă cu observațiuni științifice și literare a unei opere”³⁷, tocmai ceea ce nu a făcut și nu a acceptat critica maioresciană.

Se poate observa că, la sfârșitul perioadei discutate, apare o mai precisă clarificare a pozițiilor teoretice în critica noastră literară, pregătită să intre într-o nouă fază a evoluției ei.

Etape de care ne-am ocupat nu reprezintă, după cum s-a văzut, o înfruntare categorică de tendințe și orientări literare opuse, bine delimitate. Ea a însemnat mai mult lupta încununată de succes purtată mai ales de Maiorescu și consolidată de valoarea excepțională a operelor marilor scriitori contemporani, pentru impunerea unor principii estetice elementare, dar fundamentale, în judecarea creației literare.

Adversarii acestei „direcții” au reprezentat, de multe ori chiar fără voia lor, spiritul conservator în literatură, prin apărarea unor lozinci utile într-o perioadă anterioară, devenite inactuale și dăunătoare. Alții au promovat o linie mai mult sau mai puțin asemănătoare celei junimiste, dar au fost adversari din cu totul alte motive.

„Adversarii” sînt de obicei diletanți în literatură sau critică, cu principii electice și neclarificate, ușor vulnerabili în fața stringenței logice a lui Maiorescu. (Nici Hasdeu, diletant de geniu, nu și-a putut delimita programul estetic, mulțumindu-se să-l discrediteze pe cel advers). Ei sînt, în același timp, poeți, romancieri, dramaturgi, fără talent, critici literari la nevoie, îndeosebi publiciști, fără a dovedi vreo vocație deosebită într-o direcție. Scriu mult, repede și fără conștiința artistică și exigența acelor de la „Junimea”. Mulți dintre ei continuă astfel multilateralitatea pașoptiștilor, dar într-o epocă nouă, cînd era nevoie de calitate și specializare, nu de cantitate și enciclopedism mediocru.

În perspectiva istoriei literare, valoarea și eficiența unui curent literar sau ale activității unui critic sînt date valoarea scriitorilor promovați și de atitudinea față de marii creatori contemporani. Poate și hazardul a adunat scriitori străluciți în cenaclul junimist, prielnic dezvoltării talentelor, dar nici intuiția sigură a lui Maiorescu în recunoașterea și impunerea lor nu poate fi subapreciată.

În tabăra opusă, în prima perioadă, se află un scriitor de talia lui Hasdeu, dar în umbra sa nestatornică și excesiv dominatoare nu a putut crește o altă personalitate literară autentică. Iar de la „Revista contimporană”, în afara lui Mihail Zamfirescu, poet minor totuși, istoria literaturii nu a putut reține pe nimeni.

Am văzut cum au reacționat criticii nejunimiști la noutatea poeziei eminesciene (situația se va repeta, parțial, cu Macedonski și Caragiale). Negarea înverșunată și vehementă, manifestată ani de-a

³⁷ Pantazi Ghica, *Observațiuni asupra criticei*, în rev. cit., I, nr. 25, 1880, p. 392.

rîndul, exprimată într-o polemică joasă, astăzi întristătoare, are scuza iritării împotriva persoanei și a grupării tutelare, dar rămîne și mărturia totală lipse de aderență la marile valori.

O dată cu impunerea lui Macedonski, mai ales ca teoretician al unor tendințe noi în poezie, și a articolelor lui Gherea, polemica cu direcția literară junimistă, ca și întreaga evoluție a criticii noastre literare, intră într-o fază superioară, cu o nouă regrupare a forțelor, cu noi și mult mai complexe probleme de estetică și critică literară.

LES «ADVERSAIRES» DE JUNIMEA

RÉSUMÉ

L'étude se propose de poursuivre, surtout dans les périodiques de l'époque, les préoccupations de critique et de théorie littéraires des soi-disant «adversaires» de Junimea, durant la période de 1867 à 1880, et celles des critiques et des publicistes non-engagés dans un groupe littéraire.

On présente ici les conditions dans lesquelles a paru la revue «Convorbiri literare» (Causeries littéraires), l'état de la critique et des périodiques littéraires lors de l'apparition des études de Titu Maiorescu, ainsi que les réactions polémiques déclenchées par celles-ci dans les provinces roumaines.

Bien que certaines personnalités présentées, telles Iosif Vulcan, Aron Densusianu, Șt. C. Michăilescu, V. A. Urechia, Pantazi Ghica, aient eu d'importantes contributions, l'auteur de l'étude arrive à la conclusion que les «adversaires» de Junimea, durant sa première période, ne se constituent pas en groupes distincts, en ce qui concerne leurs principes esthétiques et critiques. Néanmoins, ces écrivains ont contribué à la délimitation et à la diversification du mouvement littéraire de l'époque, en préparant, à côté de Titu Maiorescu, sans avoir cependant les mêmes mérites, l'élévation à une phase supérieure de la critique littéraire roumaine.